

Ο Ξένος

(Επιχείρημα 9^{ου} Συμποσίου Δελφών)

Η λέξη Ξένος στην αρχαία ελληνική σημαίνει ο προερχόμενος απ' έξω, ο άλλος, ή ο επισκέπτης. Η έννοια αυτή ήταν ανέκαθεν αμφίσημη, εξαρτώμενη από τα εκάστοτε συμφραζόμενα στα οποία χρησιμοποιείτο. Έτσι, θα μπορούσε να υπονοεί είτε εχθρότητα ή απειλή, είτε φιλία και φιλοξενία προς έναν επισκέπτη ή τον προερχόμενο από αλλού.

Όσον αφορά την έννοια του ξένου στην ψυχαναλυτική βιβλιογραφία, μερικά μόνο παραδείγματα ίσως αρκούν για να δείξουν την πολλαπλότητα των νοημάτων της.

Η έννοια του ξένου ήταν θεμελιώδους σημασίας στη σκέψη του Freud από την αρχή του έργου του. Όταν για παράδειγμα, μιλά για το ναρκισσιστικό πλήγμα που επέφερε η ψυχανάλυση στον άνθρωπο γράφει ότι «...ο άνθρωπος δεν είναι καν αφεντικό μέσα στο ίδιο του το σπίτι (αλλά) αναγκάζεται να ικανοποιείται από μερικά μόνο υπολείμματα πληροφοριών για τα όσα συμβαίνουν ασυνείδητα στο νου του» (Freud 1917). Έτσι, ο άνθρωπος παραμένει ένας ξένος ως προς τον ίδιο του τον εαυτό.

Όταν ασχολείται πάλι με την έννοια του ξένου στο κείμενο για το «Ανοίκειο» (The 'Uncanny' ή Das Unheimlich, Freud 1919), εκεί το ανοίκειο φαίνεται τρομακτικό εφόσον «δεν είναι ήδη γνωστό ή γνώριμο». Αλλά επειδή ό,τι είναι άγνωστο δεν είναι οπωσδήποτε και τρομακτικό, κάτι θα πρέπει να έχει προστεθεί για να προκαλέσει φόβο: η επιστροφή του απωθημένου; η επιστροφή αρχαϊκών ανιμιστικών σκέψεων; το άγχος ευνουχισμού ή ο φόβος του φθόνου των άλλων και το «κακό μάτι»; Ας σημειωθεί ότι, όταν ο Freud στρέφεται και σε άλλες γλώσσες για να προσεγγίσει την έννοια του *unheimlich*, βασίζεται στις μεταφράσεις του T. Reik όπου μεταξύ άλλων ο όρος μεταφράζεται ως Ξένος από την ελληνική.

Μια από τις σημαντικές προσφορές του Freud ήταν η επισήμανση ότι οι ψυχικά πάσχοντες δεν είναι τόσο ξένοι σε σχέση με εμάς τους θεωρούμενους φυσιολογικούς αλλά ότι μοιραζόμαστε τους ίδιους ψυχικούς μηχανισμούς, αν και σε διαφορετικό βαθμό. Εδώ, η απώθηση καθιστά το ξένο και τις ανοίκειες σκέψεις εξόριστες στο χώρο του ασυνείδητου, οπότε και η επιστροφή τους αντιπροσωπεύει την επιστροφή ενός ξένου, διχοτομημένου, μη επαρκώς αναπαρασταθέντος εαυτού.

Για την Klein, η έννοια της διχοτόμησης δημιουργούσε ψυχικό περιεχόμενο το οποίο υπόκειται σε αποκλεισμό μέσω προβολής στον έξω κόσμο και στον άλλον όπου τελικά μετατρέπεται σε κάτι ξένο. Αργότερα, θα συνδέσει την έννοια του φθόνου με την επιθυμία αφανισμού του άλλου, την οποία συνδέει με το στήθος και το σώμα της μητέρας.

Ο Bion θα ενθάρρυνε τους ψυχαναλυτές να στραφούν προς την ακόμα άγνωστη και ξένη σκέψη ώστε να προσεγγίσουν το απόλυτο «Ο», αποκηρύσσοντας «μνήμη και επιθυμία», ορίζοντας έτσι την «σύνδεση Κ» και την ανάγκη για γνώση. Ο Britton αργότερα θα μιλήσει για μια «ξενοκτόνο παρόρμηση» και την αντιπάθεια προς οτιδήποτε αναγνωρίζεται ως διαφορετικό, μία «αλλεργία προς τα προϊόντα ενός άλλου νου».

Για το Winnicott το βρέφος αρχίζει και εξερευνά τον εξωτερικό κόσμο και το ξένο τοπίο μέσα από το πρώτο «μη-εγώ αντικείμενο», ανακαλύπτοντας συγχρόνως και τον κόσμο των μεταβατικών φαινομένων, τοποθετώντας τον άλλον έξω από τη περιοχή της παντοδυναμίας του, απ' όπου μπορεί να συμβάλλει και στη ψυχική του ανάπτυξη (Winnicott). Επίσης πρέπει να αναφερθούν και οι κλασικές εργασίες του Spitz και τις Mahler et al από παρατηρήσεις βρεφών για το «άγχος του ξένου» στους οκτώ μήνες στις μελέτες ανάπτυξης- εξατομίκευσης των παιδιών.

Για τον Lacan, όπως και για τον Freud στο «Ανοίκειο»(1919), ο άλλος είναι το ίδιο το Εγώ και η θεμελιώδης αποξένωση του ανθρώπου από τον ίδιο του τον εαυτό: «car Je est un autre»(Rimbaud) . Έτσι εξηγεί ο Lacan και το τρίτο ναρκισσιστικό πλήγμα που επέφερε η ανακάλυψη του ασυνείδητου και τη μάταιη αναζήτηση του ανθρώπου για απόλυτη ενότητα και πληρότητα. Ως εκ τούτου, η επιθυμία να γνωρίσει κανείς τον εαυτό του θα έρχεται πάντα σε σύγκρουση με την βασική του αμφιθυμία απέναντι στον άλλον μέσα του.

Θα μπορούσε να συνεχίσει κανείς με τέτοιου είδους αναφορές, αλλά αυτό που έχει σημασία είναι το να δούμε ότι η έννοια του ξένου είναι πανταχού παρούσα στη ψυχανάλυση. Αυτό που έχουν από κοινού αυτές οι προσεγγίσεις είναι ότι τονίζουν την βασική αμφιθυμία του ανθρώπου απέναντι στον ίδιο του τον εαυτό, τον ξένο μέσα και έξω από τον ίδιο και απέναντι σε αυτό το οποίο *δεν είμαι εγώ*. Αυτή την αμφιθυμία την βλέπουμε ενσωματωμένη και στην αρχαία αμφισημία του όρου Ξένος, ο οποίος αντιστοιχεί σε κάτι που ο άνθρωπος αντιμετωπίζει είτε με εχθρότητα και καχυποψία, είτε με καλοπροαίρετη διάθεση και φιλοξενία.

Αυτό που είναι σημαντικό για την ψυχανάλυση είναι το να μην επαναπαύεται στην υπάρχουσα γνώση. Είναι αναγκαίο να επιστρέφουμε και να επανεξετάζουμε κατά καιρούς βασικές έννοιες όπως αυτή του ξένου και του άλλου. Και αυτό, όχι μόνο επειδή η χθεσινή γνώση ενδέχεται να γίνει το αυριανό δόγμα (μιας στατικής επιστήμης) αλλά και επειδή ορισμένες τάσεις ή κοινωνικά ρεύματα φέρνουν στο προσκήνιο της ατομικής και συλλογικής μας συνείδησης την σημασία μιας έννοιας όπως αυτή του ξένου, εκεί όπου τα εξωτερικά τραύματα και οι ιδιαιτερότητες συγκεκριμένων συνθηκών του περιβάλλοντος έχουν επιπτώσεις και στον ψυχισμό.

Έτσι, Ο Ξένος θα αποτελέσει το κεντρικό θέμα του 9^{ου} Συνεδρίου των Δελφών, με παρουσιάσεις από αναγνωρισμένους ψυχαναλυτές από τον διεθνή και ελληνικό χώρο, συμβάλλοντας έτσι σε μια συζήτηση με το κοινό αυτού του τόσο σημαντικού και χρονικά επίκαιρου θέματος.

Δημήτρης Τζάκσον